

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЗНЗ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито зміст і значення ціннісних орієнтацій професійної підготовки директорів ЗНЗ до здійснення фінансово-економічної діяльності.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, фінансово-економічна діяльність, економічна культура, економічні цінності.

В статье раскрыто содержание и значение ценностных ориентаций профессиональной подготовки директоров ОУЗ к осуществлению финансово-экономической деятельности.

Ключевые слова: ценностные ориентации, финансово-экономическая деятельность, экономическая культура, экономические ценности.

The meaning and significance of value orientations of training of school principal to implementation of the financial and economic activity are dealt with in this article.

Key words: value orientations, financial and economic activity, economic culture, economic values.

Функціонування загальноосвітніх навчальних закладів в умовах ринкових відносин чинить значний вплив на цілі та завдання фінансово-економічної та професійної підготовки директорів ЗНЗ, оскільки вихідні умови їх трудової діяльності потребують нових форм економічного мислення та поведінки, вимагають зміни ціннісних орієнтацій, їх відношення до праці, власності, фінансів та ін.

Виникає необхідність формування в керівників ЗНЗ певної економічної культури шляхом освіти та виховання. Тобто, потрібно не лише забезпечити отримання певного обсягу знань, а й сприяти формуванню вмінь користуватися ними і здобувати нові. Саме це допоможе директорам краще орієнтуватися в сфері фінансово-економічних відносин, приймати правильні раціональні рішення та ефективно виконувати свої функції.

Система професійної підготовки керівників має бути спрямована не лише на засвоєння конкретних фінансово-економічних знань, а й на те, щоб надавати можливість оволодівати засобами їх застосування в різноманітних ситуаціях, навчити самостійно економічно мислити й дотримуватися норм моральної економічної поведінки.

Виходячи з вищесказаного, слід зазначити, що навчально-виховний процес в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти має базуватися на принципі нерозривності високого професіоналізму і особистісного розвитку. Виникає потреба формування системи ціннісних орієнтацій особистості та гармонійного поєднання як духовно-моральних, так і матеріально-прагматичних цінностей у керівників ЗНЗ.

Метою даної статті є визначення змісту і впливу ціннісних орієнтацій у фінансово-економічній підготовці керівників ЗНЗ.

Проблемі ціннісних орієнтацій присвячено ряд ціла наукових досліджень. Зокрема, Л. І. Божович зазначає, що ціннісні орієнтації особистості – це система її ставлення до соціально-психологічних, соціально-політичних, правових, економічних і моральних норм суспільства. Ціннісні орієнтації формуються в ході соціалізації особистості шляхом проникнення соціальної інформації в індивідуально-психологічний світ людини. При первинній соціалізації передається досвід попередніх поколінь, соціально схвалених стереотипів і моделей поведінки, дій, зорієнтованих на певні історично зумовлені соціокультурні цінності. При вторинній відбувається нагромадження власного соціального досвіду, який допомагає індивідові адаптуватися в конкретному мікросередовищі, групі, колективі [1].

Усталені, глибоко усвідомлені ціннісні орієнтації чинять регулюючий, мотивуючий вплив на особистість навіть тоді, коли за певних причин нею не досягнуто життєвих цілей. У цій ситуації ціннісні орієнтації мотивують особистість шукати можливості і засоби досягнення цих цілей. Малорозвинені, несталі, суперечливі ціннісні орієнтації є причиною непослідовності в поведінці індивіда, ознакою його інфантильності, невизначеності сенсу існування, протиріччя інтересів, нестійкості взірців [16].

Досліджуючи систему цінностей та ціннісних орієнтацій особистості, Л.О. Коберник визначив, що їй властивий динамічний, рухливий, мінливий характер розвитку, який ґрунтується на взаємодії двох суперечливих тенденцій: тенденції дозбереження та тенденції до зміни системи. Також учений виділяє основні механізми становлення ціннісних орієнтацій особистості:

- соціальні (інтеріоризація та екстеріоризація культурного досвіду суспільства як системи соціальних цінностей, яка матеріалізована у різних формах матеріального втілення);
- психологічні (ставлення як єдність пізнавально-оцінних утворень у процесі розвитку свідомості і самосвідомості людини; взаємодія соціально-психологічних компонентів особистості (установка, інтереси, мотиви, цілі, переконання) із суспільними умовами) в процесі засвоєння ціннісних орієнтацій);
- педагогічні (навчання, виховання та діяльність особистості у нерозривному зв'язку) [7].

Н. Яремчук підкреслює важливість орієнтації сфери професійної підготовки на спільну, творчу діяльність через діалогічне спілкування, адже таким чином формується творча самореалізована особистість. Здатність

особистості до самоаналізу, самооцінки та саморозвитку як критеріїв професійного становлення спеціаліста є аспектом особистісної рефлексії (розуміння людиною самої себе). Особистісна рефлексія визначається як внутрішній діалог, в якому людина розглядає, оцінює, приймає чи заперечує ті чи інші цінності, властиві різним суспільним інститутам. Саме за допомогою рефлексії людина може формуватися і змінюватися в результаті усвідомлення і переживання тієї реальності, в якій вона живе, свого місця в цій реальності і самого себе. Під впливом механізму саморегуляції формуються нові цінності, які, відповідно, впливають на професійну діяльність [19].

Слід підкреслити, що у працях Є. Клімова та О. Краснорядцевої ціннісні орієнтації також виступають як важливий механізм регуляції діяльності. Найбільш яскраво ця роль системи ціннісних орієнтацій виявляється стосовно професійної діяльності. Зокрема, Є. Клімов зауважує, що для кожної визначеної професійної групи характерний свій зміст діяльності, своя система цінностей [6]. Роль ціннісних орієнтацій у цьому контексті полягає в тому, що вони, на думку О. Краснорядцевої, „детермінують професійну поведінку, забезпечуючи зміст і спрямованість діяльності та додаючи зміст професійним діям” [8].

Ми схилиємося до цієї думки і вважаємо, що цінності є орієнтиром професійної діяльності й поведінки людини, а враховуючи специфіку підготовки керівника ЗНЗ саме до фінансово-економічної діяльності, маються на увазі економічні цінності як компонент економічної культури.

Саме ринкова економічна культура передбачає вибір моделі економічної поведінки на основі системи цінностей, норм, потреб та інтересів. Економічна культура як узагальнений економічний досвід людини надає змістовності економічній свободі та творчості в умовах ринку та забезпечує реальність вибору економічної поведінки. Разом із тим, економічна культура надає засоби і пропонує форми здійснення людиною її творчих зусиль саме у сфері економіки. У кожному економічному акті людина як суб'єкт економічних відносин самореалізується і надає нові якості цим відносинам.

За визначенням Т. Єфременко, економічна культура – це сукупність економічних знань, навичок, здібностей щодо їх використання та цінностей, норм, які регулюють економічну поведінку людей і виконують функції їх економічної соціалізації. «Ядром» економічної культури виступає її ціннісно-нормативна структура, яка забезпечує орієнтацію людини в економічному просторі та визначає її координати в ньому. Ціннісна складова економічної культури характеризує соціокультурні виміри економічного буття, а нормативна – його інституційну інфраструктуру, ті норми і правила, за якими будуються соціально-економічні відносини і якими керуються люди у своїй економічній поведінці [21].

Економічна культура є невід'ємною складовою культури особистості. В. Москаленко виокремлює її як систему економічних цінностей суспільства, в якій закарбовано нормативний канон «людини економічної», що визначає особливості економічної соціалізації. На її думку, економічна культура

особистості – це не просто економічні знання, економічно-фінансова грамотність та інші навички, а перш за все – особистісні якості, завдяки яким людина здатна діяти в економічному просторі. Цих здатностей людина набуває в процесі засвоєння цінностей, які є носіями нормативного образу людини економічно культурної [20].

Особливе значення для економічної культури мають цінності, які збагачують людей та колективи. До них належать багатство, влада, гроші, майно, капітал, взаємодопомога, кооперація, інтеграція, концентрація, обмін, авторитет та ін. Економічна культура включає продукти діяльності соціальних інститутів, які належать до економічної сфери, і продукти функціонування соціальних груп, що містяться у соціальній сфері. Цінності і норми культури поділяються на особистісні та інституційні. З цими функціональними цінностями пов'язані певні якості суб'єктів. Наприклад, для професійно-зорієнтованих людей характерна висока цінність праці, а люди з пріоритетом споживацьких цінностей надають перевагу заробітку [15].

Із точки зору економічної культури, праця допомагає виявити відношення однієї людини до іншої, людини до оточуючої природи та до суспільного оточення. Індивід має змогу практично оцінити свої природні й трудові здібності, рівень знань, вміння творчо підходити до організації праці й володіти інформацією [10].

Рівень економічної культури керівника робить значний вплив на здійснення фінансово-економічної діяльності, а питання ціннісної орієнтації є одним із критеріїв забезпеченості її системності.

Фінансово-економічна діяльність – це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення закладу, раціонального розподілу ресурсів та досягнення поставлених цілей, здійснення фінансово-економічної діяльності, тобто конкретна практична фінансово-економічна робота керівника ЗНЗ, що спрямована на забезпечення життєдіяльності та поліпшення результатів діяльності закладу.

Ціннісний вимір у фінансово-економічній діяльності визначає доцільність реалізації тих чи інших економічних та інституціональних рішень з точки зору підвищення людського добробуту і пов'язаний з ефективністю функціонування навчального закладу. Ціннісна орієнтація стає цілепокладаючим критерієм фінансово-економічної діяльності. Вона передбачає постановку мети та вибір доцільних засобів її досягнення.

Економічну цінність являють собою результати економічної та інституціональної діяльності, а також факторіальний склад економічних та інституціональних процесів, тобто ефективні способи задоволення споживчих, виробничих та інституціональних потреб. При цьому до уваги слід брати ступінь їх оптимальності, тобто порівняної корисності та адекватності альтернативних засобів досягнення ціннісної мети та вимір витратності їх використання, тобто ступеня доступності досягнення цієї мети означеними засобами з огляду на оцінку спрямованих на задоволення потреб економічних зусиль [9].

Цінності, пов'язані з економікою, – це прийняті в суспільстві і в його окремих групах стійкі уявлення про те, які економічні блага (багатство, зв'язки, влада, статус, різні види зайнятості, різні джерела і способи придбання доходу тощо) найбільш важливі або зовсім не важливі для них і їх сімей, а також уявлення людей про те, які економічні відносини для них кращі. Норми у сфері економіки – це уявлення людей, а також їх дії, які визнаються корисними, правильними, потрібними в тих чи інших, пов'язаних з економікою, ситуаціях.

Сьогодні все більший вплив на поведінку людей мають елементи ринкового економічного мислення, відчуття господаря, особиста господарська самостійність, ініціатива, прагматизм, гнучкість, адаптивність, заповзятливість, готовність діяти в умовах конкуренції. Формування і зміна цінностей керівника відбувається під впливом наявної соціально-економічної ситуації, в якій здійснюється управління, наприклад, сфера діяльності, форма власності керованої установи, конкретні особливості певної організації.

Будь-яка поведінка втілюється не лише в діях, а й у стратегіях, ролях, функціях, які берена себе людина, реагуючи на ту чи іншу життєву ситуацію чи вимоги діяльності. Тому стратегія поведінки — це домінуючий напрям дій, який обирає суб'єкт, виходячи із ситуації, що склалася. Окрім ситуації, на поведінкову стратегію впливають можливості суб'єкта (матеріальні, інтелектуальні, комунікативні), вміння прогнозувати наслідки можливих дій (інтуїція), мотиваційні орієнтації та очікування. Стратегія поведінки передбачає зважування можливостей і вибір оптимальної альтернативи розв'язання проблемної ситуації. Тому регуляційні обмеження та правила поведінки в економічній сфері особливого значення набувають у межах ділової етики, яка з точки зору моральних критеріїв оцінює, що добре, а що погано у відносинах між людьми, між окремо взятою людиною і суспільством у цілому [5].

Будь-яка поведінка, будь-який вчинок завжди мають певні причини, сукупність яких і складає мотивацію нашої поведінки. Знання, а також духовні та соціальні цінності, які є елементами культури, також входять до механізму мотивації економічної поведінки, впливаючи на вибір способів економічної поведінки. За допомогою механізму мотивації духовні цінності і норми культури регулюють економічну поведінку людей.

Сьогодні високий рівень розвиненості країни характеризується тісною взаємодією економіки та культури. Формування нової системи економічних відносин визначає суттєвий перегляд цінностей як у розрізі всього суспільства, так і кожної окремої особистості. Зростання ролі культури в економічній системі сприяє розвитку нових господарських і культурних форм шляхом застосування та подальшої реалізації результатів досягнень науки і техніки [10].

Зважаючи на вищесказане, вважаємо, що при підготовці керівників ЗНЗ до здійснення фінансово-економічної діяльності важливо концентрувати увагу також і на виховному компоненті, а для посилення виховного впливу навчання потрібно проводити ретельний аналіз виховних можливостей кожного предмета

(теми), усвідомлювати вимоги сучасних програм, формулювати виховні завдання кожного заняття.

Отже, проблема практичної розробки становлення ціннісних орієнтацій у керівників ЗНЗ при підготовці до здійснення фінансово-економічної діяльності (орієнтація навчально-виховного процесу на соціокультурний аспект, удосконалення умов для ефективної економічної соціалізації як основи професійного виховання, науково-методичне забезпечення програм курсів підвищення кваліфікації) залишається відкритою та актуальною, а тому належить до подальших напрямів наукових пошуків і дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Божович Л. И. Избранные психологические труды: проблемы формирования личности / Л. И. Божович. – М. : Международная педагогическая академия, 1995. – 209 с.

2. Гурьянова В. Г. Экономическое образование и воспитание как единый процесс формирования и развития будущего специалиста [Электронный ресурс] / В. Г. Гурьянова. – Режим доступа : <http://agrotex.ru/436>.

3. Ефременко Т. К вопросу об экономической культуре общества / Т. К. Ефременко // Соціальні виміри суспільства : збірник наукових праць. – К., 2003. – Вип. 6. – С. 49-64.

4. Ефременко Т. О. Социологическая теория экономической культуры / Т. О. Ефременко // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : збірник наукових праць. – Харків, 2004. – С. 81-84.

5. Кицкай Л. І. Економічна культура як складова економічної освіти / Л. І. Кицкай // Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний університет". Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2007. – № 3 (21). – С. 43-47.

6. Климов Е. А. Общечеловеческие ценности глазами психолога профессиеведа / Е. А. Климов // Психологический журнал. – 1993. – Т. 14. – № 4. – С. 130-136.

7. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості / Л. О. Коберник // Наука і освіта : наук.-практ. журнал. – Одеса, 2008. – № 4-5. – С. 28-33.

8. Краснорядцева О. М. Ценностная детерминация профессионального поведения педагогов / О. М. Краснорядцева // Сибирский психологический журнал. – Томск, 1998. – № 7. – С. 25-29.

9. Крюкова О. І. Проблема цінності в економіці / О. І. Крюкова // Економіка і регіон. – 2008. – № 4. – С. 183-186.

10. Лобко О. Б. Роль економічної культури в інституційному перетворенні економічних відносин / О. Б. Лобко // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2010. – № 3. – С. 195-198.

11. Ложкін Г. Особливості та структура економічної свідомості суб'єктів соціального простору [Електронний ресурс] / Г. Ложкін, В. Спасенников,

В. Комаровська. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=20&c=235>.

12. Матвеев С. О. Економічна соціологія : підручник / С. О. Матвеев, Л. І. Лясота. – Суми : Університетська книга, 2006. – 184 с.

13. Овсяннікова В. В. Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій особистості та її соціального статусу / В. В. Овсяннікова // Вісник Львівського університету. Філософські науки. – 2009. – Вип.7. – С.117-23.

14. Панова М. С. Образовательная составляющая экономической системы общества / М. С. Панова // Человек и образование. – 2007. – № 3-4. – С.107-109.

15. Примуш М. В. Загальна соціологія : навч. посібник / М. В. Примуш. – К. : Професіонал, 2004. – 590 с.

16. Рабійчук С. О. Місце ціннісних орієнтацій у цілісній системі виховання сучасних старшокласників [Електронний ресурс] / С. О. Рабійчук // Вісник Національної академії державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. І. О. Грязнов. – 2012. – Вип. 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_1/12rsovss.pdf.

17. Романюк Л. Розвиток ціннісних орієнтацій студентів у навчальному процесі / Л. Романюк // Дидактика професійної школи : зб. наук. пр. / редкол. : С. У. Гончаренко, В. О. Радкевич, І. Є. Каньковський [та ін.]. – Хмельницький, 2005. – Вип. 3. – С. 48-52.

18. Фединець Н. І. Соціологія ринку : навч. посіб. / Н. І. Фединець, Ю. Б. Миронов, М. Р. Гонська. – Львів : Львів. комерц. акад., 2011. – 226 с.

19. Яремчук Н. Система ціннісних орієнтацій професійної підготовки майбутніх економістів / Н. Яремчук // Вісник Львівського університету. – 2008. – Вип. 24. – С.132-38. – (Серія «Педагогічна»).

20. Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект / за заг. ред. В. В. Москаленко. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. – 336 с.

21. Українське суспільство 1992-2006: соціологічний моніторинг / за ред. В. М. Ворони, М. О. Шульги. – К. : ІС НАНУ, 2006. – 578 с.

Дата надходження до редакції: 02.04.2013 р.